

Sămănătorul

Revistă Săptămînală

Supt îngrijirea d-lor :

AUREL C. POPOVICI

PENTRU PARTEA POLITICĂ.

D. ANGHEL, ST. O. IOSIF, M. SADOVEANU, G. SANDU-ALDEA, ION SCURTU

PENTRU PARTEA LITERARĂ.

G. M. MURGOCI

PENTRU PARTEA ȘTIINȚIFICĂ.

Sumarul :

- A. C. POPOVICI. — Oamenî, lu forme.
ST. O. IOSIF. — Sonet (după italienește).
I. SCURTU. — Edițiile Poeziilor lui Eminescu.
I. VOLBURĂ. — Poveste (poezie).
AL. G. DOINARU. — Ocașul (nuvelă).
C. F. — Torquato Tasso (de Goethe; act. II, scena I).
V. S. — Sanda (piesă în patru acte).

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

B-dul ACADEMIEI No. 3. — Str. EDGAR QUINET No. 4.

BUCUREȘTI

EXEMPLARUL :

În țară . . . 20 bani

În străinătate 25 ,

ABONAMENTUL ANUAL :

În țară . . . . 10 lei

În străinătate , 12 ,

NOUTĂȚI LITERARE

apărute în Editura Institutului de Arte Grafice „MINERVA”. B-dul Academiei, 3. — Edgar Quinet, 4. — BUCUREȘTI

PIERRE LOTI

PESCAR DE ISLANDA

TRADUS DE

C. SANDU-ALDEA

Prețul Lei 1.50

IOAN ADAM

CONSTANȚA PITOREASCĂ

CĂLĂUZĂ

DESCRIPTIVĂ CU ILUSTRAȚII.

Prețul Lei 2.—

C. SANDU-ALDEA

Drum și Popas

EDIȚIA II-A

Prețul Lei 1.25

VASILE POP

Cum să iubim?

Nuvelă

Prețul Lei 1.50

T. MAIORESCU

CRITICE

VOL. I, II.

Prețul Lei 1.50

Caleidoscopul lui A. Mirza

PUBLICAT DE

D. ANGHEL și St. O. IOSIF

M. EMINESCU

Poesii postume

EDIȚIE NOUĂ

AL. I. ODOBESCU

Opere complete

VOL. III.

Prețul Lei 1.50

LUDOVIC DAUȘ

ILUZII

ROMAN

Prețul Lei 1.50

CATON THEODORIAN

SANGELE SOLOVENILOR

Prețul Lei 1.50

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ SĂPTĂMÎNALĂ

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
B-dul Academiei, 3,
Strada Edgar Quinet, No. 4.
BUCURȘTI

ABONAMENTUL ANUAL
În țară . . . . . 10 lei
În străinătate . . . . . 12 »

OAMENI, NU FORME

Ca la Francezi așa există azi și la multe alte popoare o adevărată supraproducție de «reformatori.» Și nu atit în idei mari, cit mai ales în așa zisele îmbunătățiri. De cînd cu «vulgarizarea științelor», în felul superficial cum se face de obicei, și politica s'a vulgarizat. Ba în multe părți a devenit și devine chiar vulgară. Mai ales în țările care, după cum arătați mai deunăzi, se mîndresc cu democratismul lor «înaintat» și se plîng mereu de o enormă supraproducție de legi fără rost.

De ce să ne mai mirăm? Apoi dacă în ziua de azi fiecare copil se naște cu drepturi politice, de ce nu ar reclama fiecare june major dreptul de a cîrmui și el Statul? Și el le reclamă mereu. Mai pretutindenî. Omul cu oarecare cultură serioasă, proprietarul, negustorul, funcționarul, meseriașul harnic s'o fi pricepînd, nu s'o fi pricepînd la treburile Statului, îndoială însă nu mai rămîne că măturatorul de stradă, și mulți, mulți alții de aceeași inteligență și cultură, reclamă și obțin mereu aceleași drepturi politice, tot mai mari, tot mai integrale. Și cum destoinicia politică nu se găsește pe toate potecile, și unde s'o fi găsinđ ea fiind mereu înlăturată, era și e fatal ca o seamă de State să ajungă zilnic a fi conduse de oameni din ce în ce mai fără experiență, adesea fără nici o seriozitate morală.

Antiliberală cum e din firea ei, democrația radicală a decretat și decretează d. p. ca fiecare cizmar să-și legitimizeze destoinicia sa producînd un brevet de capacitate, adică așa un fel de diplomă, de licență în științele cizmăriei, cum s'ar zice. Măsura aceasta poate fi, din punctul de vedere al «reacțiunii», și bună și rea, după cum e țara și după cum sînt împrejurările respective. Căci conservatismul de multe o fi putînd fi acuzat, de mania generalizărilor pripite însă și a rigorismului după teorii de cabinet nimeni nu-l poate învinovați pe bună dreptate.

Democratul radical însă, — repet iarăși: *nu* liberalul cel adevărat,

— e deducția și consecința politică întrupate. De aceea el, fiind din principiu contra dezvoltării pacinice, mereu potrivite naturei; fiind din principiu în contra libertății de acțiune și deci a concurenței puterilor, fiind astfel un susținător a tot felul de măsuri polițienești din ce mai severe chiar în domenii unde nu au nici un rost; el fiind, cu un cuvânt, pentru o dezvoltare galopantă, artificială și imitind întocmai idei și așezăminte străine — democratul, zic, cere cizmarilor brevete și copiștilor licențe, numai oamenilor politici și administratorilor publici nu le cere nimic ce ar face o dovadă mai serioasă despre aptitudinile lor de oameni de Stat și administratori. Un biet cizmar trebuie să dovedească că are o capabilitate reglementară pentru facerea cizmelor; firește, ca nu cumva să facă vre-o pereche ce nu s'ar potrivea cerințelor clientului. Și probabil că de când cu asemenea prevăzătoare legi, regulamente și certificate democratice, lumea nu s'o mai fi plingînd de ghetete prost făcute, nici de scumpete, nici de concurență și nici de bătătură...

Prea bine. Dar pînă și calfelor de cizmar nu li se mai cere nici un brevet de capacitate în chestiuni politice. Aici pot «munci» în libertate, netulburați de nimeni. Democrații nu le cer decît manifestarea «voinței» lor sacrosancte, importantisimele lor molecule din construcția teoretică a «suveranității poporului.» Ceea ce ar putea face pe «reacționar» să conchiză că după luminoasa concepție a unui democrat, confecționarea încălțămintelor e o afacere socială mult mai însemnată decît «confecționarea» legilor și paza lor. Căci pentru încălțămintă tot el, democratul, cere maiștrii cu brevete, afacerile Statului însă le dă mereu cu seninătate pe mina tuturor circpacilor.

Așa fiind, — și gluma-glumă, dar de fapt așa este, — nu trebuie să ne prinză mirarea văzînd că în multe țări reformatorii mereu se înmulțesc și reformele mereu dau faliment.

Democrații cred în atotputernicia hîrtiei tipărite. A legilor făcute de toți cei ce nu se pricep la ele. Democrația mai crede în atotputernicia certificatelor și mai ales a dinamice electorale.

Neapărat că și certificatele și considerațiile de partid dau uneori indicii de valoare și înlătură multe uscături. Mai ales în țări culte. Dar vorba Romînului, pe lingă copacii uscați ard și cei verzi.

Zilele acestea se ținu la Londra un congres general al celor ce cred că e timpul suprem ca Statele să se ocupe mai ales de educația morală a tinerimii. Și cred de mult că intervenția Statului în acest domeniu e legitimă, chiar și în cazul cînd ar admite o mai mare libertate în instrucția profesională propriu zisă. Unul din oratorii aceluși congres zise, între altele, că este o mare greșală a face

dependentă valoarea omului de certificatele lui, că în cele mai multe cazuri acestea de fapt nu însemnează nimic, căci lucrul de căpetenie e individualitatea omului, capacitatea lui *reală* și caracterul lui moral: integritatea lui, puterea și dragostea lui de muncă, iar nu sărăcăciosul bagaj de cunoștințe reglementare pe baza cărora a obținut, — cum va fi obținut, — un certificat oare-care.

Și într'adevăr, dacă îți dai seamă de mizeriile din viața publică, de călcările de legi și hatirurile din administrație, de lipsa de la datorie, de nepriceperea și de venalitatea multor funcționari chiar cu diplome în regulă, trebuie să admiți că una din cauzele care produc această tristă stare de lucruri, este faptul că bărbații de Stat nu mai țin seamă de valoarea omului, ci în prima linie de considerații electorale și apoi cel mult de certificate, de hirtii.

Englezii au fost multă vreme și mai sînt și astăzi poporul cel mai politic. Pentru că sînt oameni practici. Iar politică bună nu poate face de cit omul practic. Și de la Englezi e vorba înțeleaptă: să pui pe fiecare om la locul pentru care se potrivește. Dar ei și în această privință nu se ia după forme goale, ci după realitate. La ei certificatele și formalismul sec nu joacă aproape nici un rol. Cu atît mai mult, însă, se prețuște la ei omul de ispravă, orî cine ar fi el. A lor e maxima cuminte: — *oamenii*, nu reforme, nu hirtii!

O calitate indispensabilă pentru un bărbat de Stat este să cunoască oamenii, să știe să-și aleagă colaboratori pricepuți, harnici și onești. Izbutește în această alegere, e om de Stat; dacă nu, orî cine ar fi el, cade cu rușine. De cîte ori nu se aude zicîndu-se despre oameni politici de seamă: «Păcat de el; dar n'are oameni, e prost înconjurat, n'are să facă nimic». Și nu face nimic sau nu face de cît rău.

Și în biserică și în școală și în administrație și justiție și în armată lucrurile ar merge strună dacă în loc de nesfîrșite legiuiri teoretice, costisitoare și mereu reformate, Statul s'ar fi îngrijit din timp a pune măcar la locurile mai de frunte *oamenii potriviți* la aceste locuri, personalități puternice. Aceștia, la rîndul lor, își puteau găsi și și-ar fi găsit tot colaboratori vrednici de ei. Apoi politică reală aceasta vrea să zică: să-ți cauți oamenii după valoarea lor personală pentru treaba respectivă. Numai astfel legile existente se pot executa cum trebuiesc executate. Și nicăeri nu este o mai mare nevoie de a alege și numi *oamenii*, și nu simplii partizani sau purtători de hirtii, ca în Statele tinere.

Numai alegînd și numind întîiu oamenii după destoinicia lor adevărată, în vederă binelui public, iar nu al partidului, — te poți aștepta apoi la rezultate positive în diferitele ramuri ale vieții publice.

Maî presus de orî-ce stăruinţi electorale, maî presus de orî-ce certificate este această alegere ce trebuie făcută între inteligenţe cu şi fără caracter de acţiune, de acţiune morală şi moralizatoare. Trebuie să devină o neschimbată maximă politică, o regulă de fer pentru fie-care om de Stat a căuta din timp să cunoască personalitatea morală, în înţelesul larg al cuvîntului, a celor de o potrivă indicaţi pentru aceiaşi treabă şi a da, între toate împrejurările, preferinţă celor cu caracter puternic faţă cu cei slabi de înger. De sus trebuie începută această operă de îndreptare, de sus trebuie să pornească curentul de a alege, cu patriotică lepădare de sine, oamenii întregi dintre sferurile de oameni.

Dar cum vrei ca o asemenea serioasă distribuire de roluri să se poată face dacă orî-ce numire depinde maî întiut şi întiut de teorii democratice imposibile? Apoi în orî-ce democraţie lumea a crezut şi crede că legile pot înlocui onestitatea şi buna credinţă moştenită din străbuni. De aceea în maî toate democraţiile fiecare om e bănuît. Fiecare. Căci democraţia, exclusiv legalistă prin chiar firea ei, *trebuie* să pornească de la presupţiunea că toată lumea e compusă din mişei; că în deosebî fie-care ministru nu va fi onest de cit legat de mîini şi de picioare de fel de fel de clauze la numiri. De clauze pe cit de ridicole, pe atît de dezaastroase.

Evident, dacă şi măturătorul de stradă poate deveni ministru!... Deocamdată numaî în teorie, dar cu vremea aici vom ajunge. Căci astăzi măturătorului de stradă nu-î închide calea de cit aristocraţia noastră, — a celor ce deşi *nu* sintem aristocraţi proprii zîşi, cu blazoane, dar de fapt tot sintem «aristocraţi faţă» cu măturătorii de stradă. Cel puţin mie așa mi se pare că nici un avocat, doctor, profesor sau negustor nu se consideră de o potrivă cu ei. Apoi «vulgarizarea științelor» are să-î învețe repede-repede și pe măturători evanghelia «drepturilor omului». Și cum toată înțelepciunea democratică se reduce la voința individului generalizată la mulțime, «evoluția progresivă» e pe cea maî bună cale. Norocul e că deocamdată pînă și calfele se consideră «aristocrați» față de azi umilii măturători de stradă. O fi bună o doză mică, potrivită bine, de democrație, de egalitate civilă, însă și Românul o fi avînd dreptate cînd se întreabă cu sîngeroasă ironie, în fața teoriilor de democrație rurală: «Apoi eă mare, tu mare, dar desagii cine-î duce la moară?»

Și astfel ne-am pomenit cu constituții după care ministrul nu-î de cit o marionetă în minile deputaților și ale alegătorilor. El știe d. p. foarte bine că numirile cutare nu corăspund nevoilor Statului; că candidații la cutare funcțiuni sint niște secături sau chiar maî

răi; că ar trebui numiți alții mai de seamă, etc. Dar el nu e ministru, ci slugă. Personalitatea lui, dacă o are, e coborită la rangul unui funcționar ce înregistrează stăruințele celor ce adesea, foarte adesea, nu au nici o pricepere și nici un simțămînt pentru interesele mari ale țării. Iarăși o consecință logică a principiului democratic că guvernul, că Statul e sluga «poporului». De fapt nici un guvern democratic nu e, în înțelesul profund al lui Frederic cel Mare, «servitorul Statului» și *prin el*, numai prin el, servitor al poporului, ci pur și simplu sluga unei infime minorități de alegători «cu influență», speculanți la bursa democratică. O pățanie fatală a tuturor democrațiilor: prea ferindu-se de ploaie dau mereu în noroaie.

Astfel oamenii de valoare sînt mereu dați la o parte și înlocuiți adesea, foarte adesea, cu cei fără vrednicie, dar «cu fler» în epocele democratice. În zadar, din Statul în decadentă tocmai cei nevrednici profită. E un pom căzut din care toată lumea taie lemne.

AUREL C. POPOVICI.

SONET

— DUPĂ ITALIENEȘTE —

*S'a stins virtutea 'n a Italiei țară
Ce-a fost stăpîna lumii în vechime;
De muzele Castaliene nime
Nu poartă grijă; toți le delăsară.*

*A laurul verde frunză rară
E înjosită într'un veac de crime
Și lăcomie; iar din adîncime
Desfrîul ese triumfînd afară.*

*De ne-au lăsat strămoșii 'n zile bune
Frumosul stil al versului și-al prozii,
Nu-mi pare-a fi aceasta vre-o minune.*

*Ci vin' să plîngem vremea cea de față,
Modernul gust, ce'și are azi rapozii
Și decăderea'n care se răsfață.*

ST. O. IOSIF.

EDIȚIILE POEZIILOR LUI EMINESCU ¹⁾.

Nepăsător de toate zădărniciile lumii acesteia — «mică de se măsură cu cotul», purtând, ani de-a rândul, și povara unui traiu de muncă amarnică, de frământări și de lupte fără noroc, de suferinți necurmate, — geniul literaturii noastre moderne, Mihail Eminescu nu s'a îngrijit de publicarea în volum a poeziilor sale, de și până la 1883, când tragicul vieții sale se săvârși, prin innebunirea-i fără de veste, o comoară întreagă de versuri și lucrări în proză apăruseră ori se păstrau în labirintul de aur al manuscriselor al căruia fir ariadnic nu-l scăpase încă din mâni nefericitul maestru. Se știe că nici de publicarea singuraticelor sale poezii, de prin vremea întoarcerii sale în țară, nu prea vroia să audă; trebuiau multe rugăminți și stăruinți ale prietenilor literari, până ce o serie de bucăți să poată străluci, ca un șir de mărgăritare, în coloanele «Convorbirilor literare». Abia o singură dată trecu prin mintea poetului ideea unui volum, — de sigur în vr'unul din acele fericite «ceasuri ale tainei» pe care le petrecea numai cu cărțile, gândurile, visele și inspirațiile sale. Acest neprețuit moment biografic, necunoscut pân'acum de nimeni, este eternizat pe una din galbenele file ale hârtiilor lui intime, unde ni se destăinuște chiar și titlul volumului, un titlu admirabil, nu se poate mai fericit ales: «Lumină de lună, versuri lirice». Ar fi fost să fie ca un simbol mărturisit al vieții și operii sale: al romantismului și al pesimismului, al idealismului și al decepționismului, al cultului pentru natura tăcută și al izolării de oameni. Un asemenea titlu, pe cât de modest, pe atâta de plastic, ar fi meritat să fie pus în fruntea publicației noastre; dacă ne-am rezervat aceasta pentru o eventuală ediție a doua, este numai de teama de a nu provoca o nedumerire în publicul cititor nepregătit.

Cel dintâiu editor al poeziilor lui Eminescu este și cel dintâiu critic, profund înțelegător, al poetului și cugetătorului așa de puțin înțeles, așa de mult vrăjmășit înainte de-a se stinge trupește. Cu acest merit netăgăduit, pentru care și generațiile mai nouă îi sunt cu drept cuvânt recunoscătoare, d. Titu Maiorescu era și cel mai competent editor al poeziilor lui Eminescu, apărute în volum pentru prima oară la sfârșitul anului 1883, după catastrofa innebunirii maestrului, cu o scurtă prefață, datată: «București, Decembrie, 1883.» Conduc de pure considerații estetice, firești pentru o vreme când Eminescu nu putea fi studiat

¹⁾ Fragment din introducerea ediției critice a poeziilor lui Eminescu, care va apare zilele acestea la «Minerva».

după criteriile istoriei literare, și vroind să scoată o ediție pentru admiratorii contemporani ai poetului, cari nu aveau interes decât față de creațiunile epocii sale mature, d. Maiorescu a făcut o alegere, nu o culegere, cuprinzând în volum «toate poeziile lui Eminescu publicate în «Conv. lit.» de vre-o doisprezece ani încoace, precum și cele aflate pân'acum numai în manuscris pe la unele persoane particulare».

Astfel lipseau din această ediție poeziile din tinerețe publicate în «Familia», apoi, firește, cele tipărite după boala lui Eminescu, dela 1884 încoace, în «Conv. lit.», «Familia» și aiurea, precum și «Inger de pază» și «Floare Albastră». Succesiunea singularicelor bucăți a fost hotărâtă iarăși numai de considerații estetice; poeziile nu sunt datate și nici grupate după vr'o normă critică, de care nici nu se simțea pe atuncea nevoie, îndată ce ediția se făcea, după cum în Prefață spune însuși d. Maiorescu, numai «pentru iubitorii de literatura noastră», deci pentru amatori pe cari îi atrăgea frumusețea în sine, arta poeziilor, și nici un alt moment literar ori științific. Îngrijită ca execuție tehnică, venită și la timpul cel mai oportun, scurtă vreme după declararea boalei poetului, în mijlocul durerii și simpatiei obștești, ediția librăriei Socec, unde s'a tipărit, se răspândi repede, se repeși mereu, la mici răstimpuri, și rămase până astăzi cea mai accesibilă cercurilor alese ale cititorilor și relativ cea mai izbutită între edițiile ce urmară pe rând, fără să o poată înlocui nici una pe deplin, cu toate lipsurile și greșelile ei de tipar, deși rectificându-o și complectându-o pe alocurea.

După moartea lui Eminescu, simțită cu jale unanimă pretutindenea între Români, tinerimea porni o propagandă entusiastă pentru slăvirea adoratului ei poet, și în 1890, unul din admiratorii lui, d. V. G. Morțun, tipări la Iași o utilă ediție de «Proză și versuri», adăogând ediției Socec poeziile din «Familia», postumele din «Fântâna Blanduziei» și bucățile apărute în «Conv. lit.» după 1883, acestea din urmă introduse chiar în edițiile mai nouă ale d-lui T. Maiorescu împreună cu remarcabilul d-sale studiu despre personalitatea și opera poetului.

Vre-o trei ani în urmă, tot la Iași, se tipări o nouă ediție a poeziilor lui Eminescu, cu caracter popular, prin librăria fraților Șaraga, având o prefață a d-lui A. D. Xenopol despre cauzele înnebunirii poetului, datată «Februar, 1893». Titlul de «Poezii complete» al noiei ediții însemna abia strângerea la un loc a bucăților cunoscute pân' atunci din edițiile Socec și Morțun. Textul, departe de-a înlătura toate erorile de tipar, prea grave în poezii, cu deosebire în opere de clasicitatea scrierilor lui Eminescu, a mai sporit cu unele. Nici succesiunea cronologică, introdusă după publicarea singularicelor poezii în reviste, nu e liberă de greșeli. Astfel, ca o pildă, avem enormitatea datării prin

1865 a poeziilor «Viața» și «Stelele 'n cer», puse 'n fruntea volumului ca întâiele opere ale poetului, pe când ele au fost scrise târziu de tot, prin anii 1881—1883, și publicate pentru prima oară tocmai la 1889! Prea adeseori și datarea celorlalte poezii este greșită c'un an ori și mai mulți, mai înainte ori mai în urmă, cum se 'ntâmplă,—dacă nu lipsește chiar cu totul, precum iarăși avem cazuri. Cunoscutele poeme «Călin» și «Strigoii» sunt puse, de ex., în 1882, în loc de 1876, urmând după «Scrisorile» publicate prin anii 1881—1882, iar «La moartea lui Aron Pumnul», deși corect datată (1866), e aruncată tocmai la sfârșitul volumului. Dar însăși cronologia, și pe unde ar fi corectă, este insuficientă, întru cât nu ne dă luna și ziua, ci numai anul publicației, deasemenea nu ne arată nicăeri izvorul (revista). Astfel avem prea suficient dovezi că cercetarea întâielor publicații nu s'a făcut, ci abia s'au utilizat — destul de superficial — publicațiile ulterioare, edițiile. După atâtea scăderi, e de mirare că o astfel de operă a putut fi proclamată ediție «critică» — și încă «cea dintâi ediție critică»! — chiar de către critici serioși de-altminteri, moment asupra căruia, din crușare către buna lor reputație de astăzi, e bine să trecem cu oarecare discreție, păstrându-l numai ca un fapt caracteristic pentru istoria noastră literară de prin 1893.

Prin ieftinătatea sa, prin poeziile împrumutate ediției Morșun și, în parte, de sigur, prin pretenția și chiar consacrarea de a fi «critică», ediția Șaraga se repeși mereu, dar — din ce motive ciudate? — fără indicarea anului tipăririi, ajungând în vre-o zece ani cifra de vre-o 15 mii de exemplare, dacă nu mai mult.

Intr'una din primele ediții retipărite, prefața d-lui A. D. Xenopol fu înlocuită cu alta, sumară, tot de d-sa, în care se spune că pe lângă «întocmirea șirului cronologic» al poeziilor «după data publicării lor în diferitele reviste și scrieri din care au fost culese»,—opera editorilor Șaraga, cari iscălesc acuma în această calitate și lămuresc astfel cestiunea paternității erorilor grave din prima ediție, s'ar «deosebi de acele ale altor editări» prin «restituirea adevărată a textului după manuscrisurile originale», însă numai pentru o parte din poezii, și «prin o reproducere mai exactă a poeziilor publicate». Păcat că nu s'au depus la Academie, spre utilitate publică, aceste manuscrise «dăruite de d-nul George Butman¹, fost pe atunci compozitor de litere la «Conv. lit.», care văzând că textul poeziilor se publică cu oarecare corecție din

¹) Deși dăruite, însă, unul din frații Șaraga, dela care vroiam să le cumpăr, mi-a declarat mai anii trecuți că așteaptă să le vândă Academiei «pentru suma de zece mii de lei»!

partea redacției, *i-au plăcut a păstra manuscriptul lor în original*», precum declară «Editorii», frații Șaraga, într'o notă la noua «Prefață» a d-lui A. D. Xenopol.

Cu toate aceste asigurări din «Prefață», nici de astădată nu se dă o altă ediție, dacă nu critică, cel puțin îngrijită, deși mai multe din datările greșite și din erorile în succesiunea cronologică sunt îndreptate, iar pe lângă anul întâiei publicații se adaogă titlul și pagina revistei. Greșit e că nu se indică luna și ziua întâiei publicații în loc de pagina (nici măcar numărul) revistei, a cărei stabilire n'are pentru orânduirea cronologică nici o însemnătate și nu poate fi de nici un folos cercetătorului, nevoit a căuta el însuși, din nou, prețioasele date. Și enormitatea datării prin 1865 a poeziilor «Viața» și «Stelele 'n cer» e păstrată; numeroase indicații de ani ai primei publicații în reviste sunt iarăși greșite; în unele poezii lipsesc chiar rânduri întregi; erorile de tipar se întâmpină asemenea des, iar noul adaos al poeziilor populare, culese de Eminescu și publicate postum în «Conv. lit.», nu-și are locul într'un volum de opere ale poetului. Totuși, față de întâia ediție, este superioară aceasta prin orânduirea cronologică revizuită pe alocurea, prin complectarea textului «Luceafărului» după «Conv. lit.» și prin îndreptarea după manuscrisul original — în unele cazuri, fără vre-o importanță deosebită — a câtorva poezii: «Floare-albastră», «Făt-frumos din teiu», «Povestea teiului», «Singurătate», «Departate sunt de tine» și «Inger și demon», cea din urmă cu cinci strofe nouă, dintre care numai patru de valoare, a cincea fiind ștearsă vădit, de însuși autorul.

Cât de necompetenți și cât de lipsiți de ori-ce grije serioasă au rămas editorii Șaraga, o dovedesc și ulterioarele lor ediții, prea numeroase din nefericire, în care s-au păstrat erorile din edițiile anterioare, mai adăogându-se în fruntea volumului și cel mai rău portret — de după nebunie — al poetului, popularizat din păcate mai mult ca oricare altul, prin tablouri și prin cărți postale, tot ale editorilor Șaraga, învredniciți astfel mai mult de osânda istoriei noastre literare, decât de vre-o recunoștință a ei, opera lor fiind dintr'un început prea puțin culturală și prea negustorească, în cel mai vinovat sens: al speculei.

Intr'un gen inferior chiar ediției Șaraga, se ivi câți-va ani în urmă noua ediție de popularizare a librăriei Alcalay: scoasă ca broșură a «Bibliotecei pentru toți» și ca volum de lux. Întâia din aceste ediții are unicul merit de-a da ca prefață o interesantă schiță biografică, scrisă de d. Căpitan Eminescu, fratele poetului; încolo este o reproducere servilă a ediției Socec, cu adaosul poeziilor «La Bucovina» și «La moartea lui Aron Pumnul». Supt toată critica sunt cele mai nouă

ediții Alcalay, populară și de lux, în care prețioasa schiță biografică a d-lui Căpitan Eminescu este înlocuită prin' o schiță biografică regretabilă, absolut falsă, izvorâtă din cea mai patentă nepricepere și încărcată de erori de tot soiul, — isprăvi ale unui primejdios analfabet în ale istoriei literare și chiar în ale culturai generale¹, care a găsit de cuviință să se illustreze ca «editor critic» batjocurind clasicul text al poeziilor maestrului cu note ridicole, prin care explică «Eliseul» prin «profetul Eliscu» (în elegia «La moartea lui Aron Pumnul»), sau cu erori de tipar nemaipomenite ca «rade-mă» în loc de «redă-mă» (în «Oda în metru antic»)! Asupra unor astfel de ediții compromițătoare, care evoacă istorica osândă «opus igni...», nu mai e nevoie să stăruim. Ea rămâne un document trist despre halul îndrăznețelor «opere» și operațiilor ale unor așa ziși editori, lipsiți de simțul răspunderii literare celei mai elementare.

Astfel, după douăzeci și cinci de ani dela publicarea întâiei ediții a poeziilor lui Eminescu, ajunserăm să avem treptat, treptat — ediții tot mai puțin îngrijite, cu greșeli de tot soiul grămădite mereu, ediții printre care cea relativ mai acceptabilă, deși incompletă, rămase tocmai ediția cea mai veche, pe când cea mai rea din toate este tocmai cea mai nouă!

I. SCURTU.

POVESTE

A fost o fată 'n vremile bătrîne
Cu chip duios de lînă ră mireasă,
Și nu era a florilor crăiasă,
Ci doar așa pribeagă printre zîne.

Avea în ochi luciri amăgitoare
Și prinse 'n păr avea la flori de nalbe,
Și cred că'n veci n'a fost supt mîndrul soare
Mînuțe-atît de blînde și de albe.

Și ce-aș mai spune-acum? Povestea-i mică;
În calea ei eși un prinț odată...
Ea se uită la el întîiu cu frică,
Și se trezi curînd înnamorată!

¹ Îscălește în vremea mai nouă I. S. = Ioan Săndulescu și este absolvent de... teologie, ierte-i Dumnezeu necredința față de profesiune și literatura cu care păcătuiește.

Dar soarta toate altfel le urzește:
 Frumosul prinț muri în zi de vară,
 Jar ea și-acum pribeagă rătăcește,
 Jubitul chip înainte să-î apară!

I. VOLBURĂ.

OCNAȘUL

Ca de la vre o trei sute de pași depărtare de poarta jităriei, Ion Chetreanu a cotit pe o cărare care ducea într'un luciū des, pe coasta unui deal din preajma satului; — soarele trecuse abea de amiază, și ocnășului parcă-î era frică să se întâlnească cu cineva care l-ar fi recunoscut. După-ce a ajuns în luciū, și-a ales un locușor mai ascuns și s'a pus jos .

În sufletul lui era furtună. Dar parcă simția un fel de ușurare atunci cînd setea de a plînge creștea din ce în ce, și cînd, știindu-se slobod de încăturașarea de pînă acum, privind satul printre frunzele luciului și zărindu-și casa bătrînească, dădu drumul lacrimilor să se rostogolească peste obrajii ofiliți. Niciodată n'a plîns ca acum, mai puternic și mai amar, în urma păcatului pe care l-a ispășit cu cincisprezece ani de ocnă.

După-ce s'a săturat de plîns, și-a făcut căpătîi din mîna dreaptă și s'a culcat, — nu ca să doarmă, căci nu putea dormi acum; dar ca să se odihnească mai bine. După-ce a făcut drumul de la Tîrgul-Ocnei pînă aici, din zorii zilei și pînă acum, cale de o poștă și jumătate. Și, cum ședea așa culcat, începu să-și facă socoteala vieții lui de pînă acum.

O copilărie ca toate copilăriile, frumoasă și fără de nevoi, plină de o mulțime de năzbîtii și dracovenii, în mijlocul celorlalți băeți de sama lui; săniuți în timpul iernii; «stele» întortochiate frumos cu hirtii pestrițe, la Crăciun; plugușor de anul nou; scrînciob la Paști, — în sfîrșit, toată vara hoinărea pe malul Tazlăului, jucînd țica și poarca, și umblind prin lunci după cuiburi de pasări. Pe urmă, la școală, cum a învățat el carte, cam prin ce fiori trecea cînd venia domnul Revizor, împărțirea premiilor, *iscursiile*, cum îl punea «domnu'» la genuchi, — într'un cuvînt, cum și-a petrecut cei cinci ani de școală în cele cinci clase primare. Apoi, cum și-a petrecut viața, după-ce a eșit din școală, de la treisprezece pînă la douăzeci și unu de ani, lingă tatăl său, pe cîmp, ajutîndu-l une-orî la muncă, alte orî păzînd vitele pe coclauri.

Dar trecea repede cu gîndul peste aceste icoane din viața lui, și se opria la omorul pe care l-a făcut. Ridică o leacă în sus capul, zări vatra satului unde era crîșma boerească, oftă din adîncul inimii, și iar își lăsă capul pe mîna dreaptă.

Erau multe fete în satul Lucăcești, dar nici-una nu era mai frumoasă, mai cuminte și mai cu zorzoane gătită decît Ileana Morarului. Avea un nu știu

ce fata asta, că pe mulți îi pusese pe gânduri. Rideau inimile părinților ei, oftau flăcăii după dînsa, și multe mame ar fi dorit s'o aibă de noră, podoabă pentru sat și pentru casă, așa cum era ea : harnică în cît îi fugea lucrul gata de supt mină, curată că parcă totdeauna era gătită ; și cam scumpă la vorbă, căci niciodată n'o lăsaū treburile în pace. Dar și flăcăi erau mulți în satul Lucăcești ; în fruntea lor, însă, mai isteți și mai gospodăroși, erau Ion Chetreanu și Vasile Tăzlăuanu, amîndoi de-o samă.

Era în ziua Cruciî. La crișma boerească se strînseseră, la horă, mai toți flăcăii și fetele din sat, cari aveau mutră de intrat în joc. Lăutariî, un scripcar și un cobzar, cîntău toate cîntecele de joc de prin partea locului acela. Ileana Morarului era la han în ziua ceia. Acù, ori Ion ori Vasile era în fruntea jocului, dar Ileana trebuia să fie la mijloc, — altfel nici nu se putea, căci nici unul, nici celălalt nu se lăsa mai pe jos.

După cinci-spre-zece ani, Ion Chetreanu își amintește acum, cum s'a trecut totul : parcă vede dinaintea ochilor întreaga întîmplare de atunci. Ileana se pusese pe un scaun lung, în fața crișmei, și mototolia în mină o naframă albă, cusută pe la colțuri cu arnici negru și roș. Vasile se repezi la fată, îi zmunci în glumă naframa din mină, se dădu mai de-o parte și prinse a rîde de necazul fetei. Ion, văzînd treaba asta de pe prispa crișmei, năvăli la Vasile și vroi să-i ia naframa. Vasile se împotrivi, zbrinci pe Ion deo-partea, — și iaca sfada gata. Cum era o leacă întăritat de vin, Ion se înroși de ciudă pînă în vîrfurile urechilor, se repezi la Vasile și cercă din nou să-i ia naframa, dar fu respins iarăși, cu o lovitură de pumn în piept. Ion învineți de rușine, și, aducîndu-și aminte de toată vrășmășia care era între dînsii din pricina fetei Morarului, scoase cuțitul din briu și-l izbi drept în inima lui Vasile.

Învălmășeala de atunci, țipetele de groază, furia celorlalți flăcăi, bocetele părinților lui Vasile cari se cinsteau cu cite un pahar de vin pînă acum, în han, cu alți gospodari, ducerea lui la primărie, legarea cot la cot, întemnițarea deocamdată în închisoarea din Bacău, judecata de la jurați și condamnarea lui : toate acestea sînt momente pe cari le-a trăit parcă eri, și de pe urma căroră s'a ales cu o nesfirșită părere de rău, care îi roade cu înverșunare inima.

Ce vină avea Vasile ? Și doar erau vecini, și de-o samă, și au trăit în liniște și 'n pace pînă cînd început mustățile a le miji, și de cînd Ileana Morarului a eșit în joc.

Sub stăpînirea acestei îndurerări, privind din cînd în cînd, printre frunze, satul în care trebuia să trăiască de acum înainte, — el, ocașul, în mijlocul celorlalți oameni, cari n'aveau pe sufletul lor nici o apăsare grea, pe fața lor nici o pată, — sub stăpînirea acestei îndurerări simția cum între dînsul și ceilalți gospodari se deschidea o prăpastie, o ruptură strașnică făcută poate pentru totdeauna. Crima lui pusese o pată pe fruntea bătrînilor, cari l'au făcut și crescut, o pată care nu putea fi ascunsă decît sub lespede rece. Repede, în sufletul ocașului se întindea mîhnirea mai tare, îi învăluia mai

cu putere sufletul, — și plînsul, plînsul amar, plînsul care parcă nu mai are sfîrșit îi ușura oare-cum descurajarea fără hotare.

Cum va intra în sat? Se va întîlni cu cineva? Cine îl va recunoaște? Dar oare mai trăiește părinții lui? N'or fi murit de supărare?

De pe culmea dealului, soarele își trimetea cele de pe urmă raze. Cînd a înserat binișor, Ion s'a sculat din locul lui, a eșit în marginea huciului și privi de-al binelea satul întreg.

Iată biserica; iată bradul din fundul satului, de la poarta casei lui Gheorghe Posteuca; casa popii; casa lui Neculai Moraru: Ion își amintește de toți, de fie-care gospodărie. Iar cînd dădu cu ochii de casa bătrînească, și cînd văzu prin geam lumina lămpii, simți un fel de milostivire cerească pentru dînsul, că mai trăiește cine-va în casa aceia.

Ce vor zice bătrîinii cînd îl vor vedea? Dar oare cu adevărat bătrîinii lui trăiesc în casa ceia? Inima părinților este totdeauna ertătoare, dar fapta lui e prea groaznică și parcă-i lipsește curajul să se înfățișeze înaintea lor.

Pe la toate casele se văd lumini mici ca scînteile; liniștea începe să stăpînească satul; cîinii sparg tăcerea proaspătă care se întinde pretutindeni.

Ion se scoborî, încet, tot pe cărarea pe care a venit, cu mintea muncită de gînduri, în bătăile repezi ale inimii, șovăitor. După ce a eșit în șleah, a pornit în spre jîtărie, și, mai mult pe furis, a intrat în sat, necăjindu-se pe cînele care lătra în urma lui, și privind la fiecare ochi de geam, să nu fie văzut de cineva.

În fața casei bătrînești, la poartă, a stat un moment nemișcat: să intre sau să nu intre?

Nici un lătrat de cîine nu la întîn.pinat în fața casei, — cea mai bună dovadă c'a murit *Corbu*.

După ce s'a mai gîndit încă odată la nemernicia lui, oftînd puternic, și după ce i s'au umplut ochii de lacrimi, Ion deschise porțița, încet, intră în ogradă, se sui pe prispă, clămpăni clanța de la ușă, și pași pragul casei, tremurînd, galben ca ceara. Bătrîinii aŭ deschis ochii mari, s'aŭ uitat lung la noul venit, cît pe ce să nu-l recunoască, dar, reculegîndu-se, începură să-l atrige:

«Ioane! Ioane!»

Plîneră ca o jumătate de ceas, apoi începură să stea de vorbă, în lumina slabă a lămpii de pe prichiciul sobei; — bătrîinii voioși că și-aŭ văzut feciorul,—Ion, sfios și mai scurt la vorbă. Și despre ce n'aŭ vorbit? Cîte lu ruri nu s'aŭ petrecut în cincisprezece ani?! Cîte prefaceri?! Mama lui Ion povestea neînterupt, uitîndu-se numai în ochii feciorului ei, slăbit de munca silnică și îmbătrînit fără de vreme, taică-său întrepea des vorbele bătrînei, iar Ion asculta și numai din cînd în cînd punea cîte o întrebare, uitîndu-se în pămînt și vorbind rar.

Cu puțină vreme înainte de zorii zilei, Ion s'a lăsat încet pe laviță, s'a întors cu fața la perete, obosit de atîta drum și atîta sfat, și a adormit.

A doua zi, cînd s'aŭ deșteptat cu toții, soarele se ridicase de o suliță pe

cer: nici odată nu s'a sculat bătrînii așa de tîrziu. Ion s'a trezit din somn cel dintîi, s'a spălat pe față, și a eșit afară, punîndu-se jos pe prispă. În răcoarea dimineții de toamnă, dus pe gînduri, simte pe față aburiri ușoare, cînd calde, cînd reci, ca și cînd și-ar fi uns fața cu camfor, și-și primblă privirile melancolice în toate părțile. Cite amintiri scumpe nu-l lega de satul acesta! Rămas-a cărare din lunci și de pe dealuri nebatătorită de piciorul lui?

Alături de casa bătrînului Chetreanu se află casa lui Dumitru Tăzlăuanu, tatăl răposatului Vasile. Către casa aceasta, mai cu samă, Ion își îndrepta privirile des, dar le întorcea repede în altă parte, rămînînd numai cu gîndul acolo.

Cei trei plopî dinnaintea crișmei boerești au crescut nalți de tot. Scaunele lungi pe care ședea lumea acum cincisprezece ani nu se mai văd. Crișma pare mai dărăpănată. Cite nu se schimbă în cincisprezece ani!

Dar gîndul care îl roade mai puternic, de care se îngrozește, gîndul care îl face să rămie într'o nedumerire înspăimîntătoare, e că în satul ăsta, după cum i-a spus maică-sa, toți povestesc încă despre omorul lui, și așteaptă să-l revadă. De ce? Nici mila, nici desprețul nu i-ar împăca sufletul; dar nici n'are curajul să dea ochii cu cineva.

După un răstimp a intrat în casă. Mătușa Catrina mesteca mămăliga. Ion s'a pus pe laviță, astupînd cu spatele o fereastră mică, cu trei geamuri de sticlă și unul de hîrtie îngălbenită de vreme. Bătrîna începu să grăiască:

«Lasă, dragu mami, că-î munci și tu, și-î da popii vre-o cîteva sārindare... Parcă numai ție ți s'a întîmplat să omori pe cineva?... Dumnezeu ne iartă, că-î bun și milostiv... Numai sta pe gînduri. Iacă, mine e Duminică, om merge la han și te-î mai lua cu oamenii... De ce să tot fii supărat? Dacă ai ști tu cît ne pare de bine că ți-ai sfîrșit osînda!..»

Ion privea neconținut pe maică-sa, îi culegea vorbele de pe buze, și-și umplea inima cu bunătatea lor; dar toate mîngierile parcă erau zădarnice.

În fundul ocnii, în întunericul mare prin care trecea de afară și pînă intră în galeriile luminate cu becuri electrice, acolo în fundul iadului făcut de oameni, în tovărășia celorlalți ocași, Ion se deprinse cu un anumit fel de viață, scutit de privirile cercetătoare ale curioșilor și de clevetirile celor de prin prejur: sufereau toți de-o potrivă și nu mai aveau nevoie să se ponegrească unul pe altul. Unii erau mai nesimțitori; alții, din potrivă, zăceau supt apăsarea de plumb a muștrării de conștiință, și de aceia, mai întotdeauna, oftatul înlocuia vorbele dintre dinșii, pretutindenii, supt pămînt, cînd săpați sare, ca și afară, în castelul cu ziduri groase, pe unele locuri ros de ploii înnegrit de amarul vremei care a curs.

Smuls din viața aceasta monotonă, din mijlocul tovarășilor munciți de neîntrerupte gînduri, cînd a fost pus în libertate a simțit o bucurie care nu se mai poate spune, și care curgea năvalnic în sufletul lui. Și a pornit în spre casă; dar, pe drum, în răcoarea dimineții, cînd a stat la o fîntînă ca să se mai odihnească, și cînd și-a adus aminte încă odată de fapta lui, nouă din zece gînduri îl opreau să se reîntoarcă în sat.

Aicea nu va mai găsi tovarăși triști și umiliți; nu va mai auzi strigăte de santinele, în vreme de noapte, spărgînd liniștea întregă și adincă ca de mormînt; nu va mai auzi zăngănit de lanțuri grele: — aicea trebuie să fie numai voe bună și oameni cum se cade. Și Ion pricepea că sînt două lumî: una, din care făcea și el parte, rușinată, cu fața în jos, ocolită și vorbită de rău, — și alta, slobodă de orice aducere-aminte tristă, de orice remușcare, cu mintea limpede. Intre aceste două lumî, Ion vedea o stavilă puternică: nimeni din ceata celor cari aū purtat lanțuri în picioare nu putea să treacă și să ieie parte la voioșia celorlalți.

Mătușa Catrina răsturnă mămăliga pe o măsuță rotundă, cu trei picioare, așezată în mijlocul casei. Rotocoalele de aburi ferbiți se desprindeau de pe fața mămăligii și se înălțau pînă în tavan. Apoi, turnă într'o strachină borș de pui, mîncare de zile mari, și se așezară cu toții la masă.

Ion minca și nu minca. Toată bunavoința părintească, toate vorbele de încurajare a bieților bătrîni nu puteau să-î înlătore posomorîrea, nici nu puteau să-î deschidă pofta de vorbă. Sfaturile blînde, vorbele prielnice spuse din toată dragostea nemărginită a părinților, îl făceau să simtă mai adînc nevrednicia lui de a rămîne în casa asta.

După masă, mătușa Catrina a pornit în sat, pe la vecinî, să deie de știre că i a venit feciorul. Moșneagul a pornit la tîrg, la judecătorie, că era martor într'un proces. Ion a rămas acasă, s'a culcat pe lavița de lingă fereastră, cu fața în sus, acoperindu-și obrazii cu palmele, în frămîntarea gîndurilor pline de îndurerări. Ce era să facă? Cum să se întilnească cu oamenii din satul lui? A suferit destul în fundul ocniî, ciopînd sare și respirînd aerul îmbiscit de praful sărat, dar cel puțin se deprinsese cu munca aceasta. Ceî de acolo erau toți vinovați, toți aveau pe sufletul lor apăsarea unei fapte neomeneste, — decî n'aveau de ce să se rușineze unul de altul. Aici, în sat, însă, toată lumea trebuia să se uite la dînsul, să vorbească despre el. Și dacă l-ar vorbi de bine, n'ar fi nimic, dar cum trebuie să vorbești despre un ucigaș?

Ion Chetranu a adormit sub stăpînirea gîndului care îl îndemna să părăsească satul părintesc, pentru care avea atîta dragoste, și să-și părăsească părinții bătrîni cari l-aū primit în brațele lor, după o lipsă de cincisprezece ani, cu aceiași iubire neînfrînată de părinte, și cu seninătatea plină a gîndurilor.

După un răstimp, mătușa Catrina s'a întors înapoi, cu doi nepoți, veri-pri-mari cu Ion. Cînd s'a deschis ușa, ocașul s'a trezit, și, cînd și-a văzut verii, începu să facă fețe-fețe.

«Bine-ai venit sănătos, măi vere Ioane.

— Bine v'am găsit», răspunse cu glas dămol, cuprîns de-o frică pe care n'o putea înțelege și întinzînd mîna către dînșii.

Aū început sfaturile. Ocașul vorbea rar, cînd înroșindu-se, cînd îngălbenindu-se, cînd cu ochii la dînșii, cînd cu ochii în jos. În timpul sfatului s'a întors moșneagul de la judecătorie. Aū vorbit despre toate cele, împreună. Iar cînd i-aū plecat verii, și cînd aū rămas singuri, Ion a întreat pe maică-sa:

«De ce-mi faci rău?»

— Ce rău îți fac, dragu' mamei?»

— Nu trebuia să-ți chemi aici. Sint eu destul de amărit. Ai văzut cum se uitau la mine?»

— Cum se uitau? Ți se pare dragu' mamei. N'ai văzut cât le părea de bine când te-au văzut?»

Ion tăcu. Mătușa Catrina eși afară să aducă niște găteje, ca să aibă cu ce face focul și să încălzească mîncarea. Moșneagul, pe un scăunel într'un colț al casei, cum îi era firea cam tăcută, își tot sugea obrajii, pufăind dintr'o lulea.

Iar după ce-au mîncat, cînd aproape înnoptase, Ion începu să grăiască domol :

«Eū am să plec.

— Unde? întrebare bătrînii aproape într'un glas.

— Mă duc... Mă duc în toată lumea.

— Unde? Unde?»

— Mă duc, mamă dragă și tată, din satu' *ista*.

— De ce? întrebă repede bătrîna.

— Satu *ista* nu-î de mine. Eū simt că n'ași putea trăi bine aici. Prea mă cunoaște toată lumea. Înțelegeți? În satul *ista* sint numai oameni de treabă, — și eū trebuie să stau ca un spin în ușa omului gospodar.»

Mătușa Catrina se apropiē de Ion, îl sărută și-î zise :

«Astimpără-te, dragu' mamei! N'am suferit noi destul cincisprezece ani? Mine-poimine vom muri, — cine rămîne stăpîn pe gospodăria asta? Cincisprezece ani de zile, atîta amar de vreme, n'am mai avut zi bună lăsată de la Dumnezeu, — și tu să ne mai amărăști acuma?»

— Nu, mamă, nu! Mă duc de aici. Mă duc!... Mi-am petrecut tinerețele în pușcărie, ce să mai fac acū în satu' *ista*? Cu cine să-mi petrec vremea? Mă duc».

Bătrîna începu să tremure și să plîngă; moșneagul svîrli luleaua din gură, se apropiē de fecior și-î spuse cu temeiu :

«Fii bărbat, măi Ioane; cautăți de treabă. N'am suferit noi destul cincisprezece ani? Atîta singurătate!

— Mă duc tată, că nu mă rabdă inima să stau aici. Toată lumea din satul *ista*, înțelegi? toată lumea mă cunoaște, — și nu-î nici unul de seama mea. Nimeni n'a mai făcut moarte de om».

Ochii moșneagului începură să se scalde în lacrimi; bătrîna, mai cu samă, plîngea și suspina. Ion scoase din chimir vre-o patru hirtii de-o sută de lei, le puse în mina moșneagului, care rămăsese neclintit.

«Na, tată, niște bani; atîta am strîns cît am lucrat în ocnă. Ia-î dumneata, să mai ai de cheltuială la bătrînețe.

Pe urmă, își luă sumanul pe umere, deschise ușa și porni. Bătrînii parcă înghețaseră de durere și priveau înmărmuriți.

«Mă duc în toată lumea», spuse ocașul încet, eșind pe porțiță.

Pe prispa casei, de la un capăt pînă la celălalt, mătușa Catrina umbla și

bocea. S'aū strîns vecinii împrejurul moşnegilor, dar nici unul nu cuteza să plece după Ion Chetreanu, care fugea acum cu paşi sălbatici, ca şi cum ar fi fost gonit de o fiară uriaşă din satul copilăriei şi durerii lui, spre poarta jităriei, în şleahul mare.

AL. GH. DOINARU

TORQUATO TASSO

— DE GOETHE —

(Urmare)

ACTUL II. — SCENA III.

TASSO. ANTONIO.

- TASSO. O, tu ce parc'acum întîia oară
Răsaî naintea mea, bine-ai venit!
Venirea ta aduce strălucire...
Ştiu bine-acum că eşti nepreţuit,
Îţi dau voios întreaga-mi prietenie
Şi cred că 'n schimb eu n'am să fiu jignit.
- ANTONIO. Tu-mi dai atîtea daruri minunate,
Şi ştiu ce mare-i preţul lor, amice.
Deci dă-mi răgaz puţin să mă gîndesc,
Căci ce-aş putea să-ţi dau în locul lor?
Şi nu voesc să par că sînt ingrat.
Dă-mi pace dar, cuminte să lucrez,
Să fiu prudent cum nouă ni se cere.
- TASSO. Dar cine osîndeşte prevederea?
La orî ce pas avem de ea nevoe;
Dar ce frumos e sufletul să-ţi spue
Cînd n'ai de loc nevoe de prudentă.
- ANTONIO. Simţirea lui oricine să şi-o 'ntrebe,
Greşeala lui el însuşi va spăşi-o.
- TASSO. Eu ştiu că datoria mi-am făcut-o;
Căci am urmat poruncile princesei,
Ce-amici ne vrea, şi-acuma sînt al tău.
Nu trebuie în urmă să rămîn,
Dar n'am să-ţi staū în drum. Aşa să fie!
Cu timpul poate darul ce-l respingî
Acuma cu răceală şi dispreţ,
Cu mult mai mult' ardoare il vei cere.
- ANTONIO. Adesea rece-ţi zic, de eşti cu cumpăt,
Acei ce cred că sînt mai calzi ca alţii,
Cuprinşi de-un dor aprins aşa, în treacăt.

TASSO. Tu osîndeşti ce osîndesc şi eu.
Şi orişicît de tînăr sînt, eu ştiu
Durata s'o prefer vioiciunei.

ANTONIO. Frumos grăeşti! Să fii mereu așa.

TASSO. Tu sfaturi poţi să-mi dai de-atîtea ori,
Căci lingă tine stă experienţa,
Precum o veche-amică încercată.
Un suflet paşnic ştie să asculte
Îndemnul bun al fiecărui ceas
Şi 'nvaţă s'aibe ori şi ce virtute
Pe care tu ca nouă i-o dădeaî.

ANTONIO. O fi plăcut de tine să te-ocupi:
Atîta doar, să tragi ceva folos.
Căci nu în sine omul se cunoaşte:
Măsura lui e mică uneori,
Iar alteori măsura lui e mare.
În oameni numai se cunoaşte omul
Şi doar viaţa-ţi spune cine eşti.

TASSO. Ascult supus vorbirea ta-'nțeleaptă.

ANTONIO. Şi totuşi tu 'nţelegi cu totul altfel
Decît ce vreaî să spun prin aste vorbe.

TASSO. Aşa în veci n'avem să fim aproape.
O, nu e drept şi nu-î frumos, amice,
Să nu cunoşti un om, oricine-ar fi.
Zadarnic fu şi orice sfat primii,
Căci, drept să-ţi spun, îndată te-am gîcit.
Eu ştiu că vrei să faci la toţi doar bine.
De soarta ta nu-ţi pasă nici decît,
La alţii te gîndeşti şi îi ajuţi
Şi inima-ţi rămîne neclintită
Pe valul nestatornic al vieţii.

Trad. de C. F.

Sanda de dl. Al. G. Florescu

Elena Radan, o femeie din societatea înaltă, adică o femeie care are la dispoziţie avere mare, o femeie care nu va fi nici odată zbuciumată de greutatea zilei de mîine, ci va trebui să se gîndească la petrecerile, la societăţile — un fel de sport — în care va avea să-şi cheltuiască o parte din activitate, îşi înstrăinează îndată după moartea bărbatului pe fiica ei, pe Sanda, trimiţînd-o în unul din acele institute ale călugăriţelor catolice—Nôtre-Dame— la Paris, unde Sanda se înstrăinează şi cu sufletul de ţara ei, de mama ei, păstrînd însă în inimă dragostea şi făgăduelile ce i-a dat un tînăr, student în drept la Paris, Mihaî Lavin, care i'a fost «singurul» prietin şi a cărui mamă a fost ca o «mamă» pentru Sanda în această ţară depărtată. Reintoarsă din

străinătate după șapte ani de zile, ea regăsește la casa mamei sale o viață veselă, deschisă, și la un bal are prilejul să vorbească lui Mihai Lavin, reamintindu-i de dragostea trecută din Versailles, avînd tot odată nefericirea să-și vadă distrusă această dragoste în inima lui Mihaî, care iubea o altă femeie și aceia era mama ei, Elena Radan, pe care o surprinde în declarațiile de dragoste desesperate ale lui Mihaî Lavin... Pentru Sanda această lovitură e puternică, ea decide de viitorul ei, pentru Mihaî Lavin respins de Doamna Elena Radau înseamnă moartea, pentru Elena Radan cu scinteieri de revenire la conștiință înseamnă după trecătoare sbuciumări sufletești reluarea aceleași vieți frivole. Mihai Lavin îi spune Elenei: «dacă pînă în trei zile nu vii la locuința noastră între orele obișnuite, atunci *mă omor*». Deși Elena Radan nu considera pasiunea lui Mihai de cit ca ceva trecător și deși nu și-ar fi putut închipui că Mihaî s'ar omori, vedem totuși o deșeptare a conștiinței adormite, o vedem chinuită de moartea lui Mihaî, neputîndu-i stăpîni emoțiunea — cînd îi vine trista știre — cumnatul ei Ștefan Radan, ea simte nevoia de a-și comunica durerea cumnatului ei care caută s'ascundă totul pentru fericirea Sandei, dar Sanda știe și pe lîngă dragostea de mamă percutată, adăogîndu-se și răpirea aceluia care-i legănase șapte ani de visuri și speranțe, aceste fapte o îndepărtează tot mai mult de mama ei, o hotărîsc să plece îndărăt să devie călugăriță, să uite tot trecutul... Iarăși flacăra conștiinței apare și chinuște inima Elenei Radan, în zadar încearcă s'o reție pe Sanda, lacrimile, rugămintele de ertare sînt zadarnice, Sanda cu inima împietrită pleacă chiar în acea seară să doarmă la Nôtre-dame din București și a doua zi se depărtase și cu sufletul pentru totdeauna de o țară pe care n'a cunoscut-o nici odată... Elena Radan desperată, între două rele alege pe cel mai puțin rău trimite un bilețel celui, care este pe punctul ai deveni noul amant, lui Radu Mărgineanu...

Aceasta e drama și mărturisesc că deși m'a mulțumit, nu m'a satisfăcut pe deplin. Am cîteva observații: Întîi trebuie recunoscut un lucru: că dacă acest subiect ar fi fost dezvoltat numai dramatic, piesa ar fi căzut, sau nu ar fi avut succesul pe care îl are, dar, sînt incidentele care *au prins*, care sînt de actualitate, care vin după atmosfera ce a fost destul de încărcată în teatru, și într'un timp de înălțare națională.

Acesta e un mare merit al d-lui Al. S. Florescu care ne-a putut da ast-fel cea mai bună comedie de moravuri. Iorga Bora dă vivacitate dramei, el e zeflemistul unei societăți pe care o pricepe, o ironizează rece, fără a părea că are un interes, chiar parcă nici nu l-ar privi cele ce se petrec acolo. Prima scenă din actul al doilea cîștigă iarăși și nici tirada lui Ștefan Radan nu poate fi învinuită de «lungă tiradă patriotică», ci e la locul ei, a plăcut, a fost subliniată de aplauzele publicului, cu prilejul reprezentațiilor de astă primăvară.

Această parte de comedie de moravuri a plăcut mult, a plăcut poate mai mult de cît a putut emoționa partea dramatică...

Sanda pleacă la 14 ani din țară, își revede de trei ori în șapte ani pe

mama ei, își reamintește de Mihaï Lavin, nutrește nădejdea de a-i deveni soție, regretă că nu a venit mai înainte în țară, căci atunci «nu s'ar fi întâmplat această nenorocire». Și în acest timp ea devine catolică, ea iubește tot mai tare călugărițele, se deprinde cu o viață modestă petrecută în rugăciuni și idealuri religioase și totuși iubește pe M. Lavin în taină. Mă întreb dacă poate avea vreun rost această acțiune sufletească contradictorie. Sanda ar fi devenit călugăriță chiar fără descoperirea că dragostea ei nu mai are loc în inima tînărului Mihaï Lavin. Dar persoana care interesează tot în același grad, ba chiar într'un grad mai mare în piesă, e Doamna Elena Radan, o ființă cu adevărat vie, interesantă; grație ei se dezvoltă aceea comedie de moravuri, interesantă și prin starea ei sufletească caracteristică unei pături sociale ajunsă la putreziciune.

Mai adaug, această piesă îmi reamintește pe un mare scriitor francez, de care mi se pare, poate greșesc—c'a fost influențat în lucrarea D-sale scriitorul nostru. Mă grăbesc să adaug că, chiar dacă a fost influențat d. Al. G. Florescu a reușit să ne dea o piesă cu adevărat românească, cum de atîta vreme o dorește publicul românesc.

Sanda îmi aduce aminte de una din nuvelele lui Maupassant: O tînără fată a cărei mamă e curtisană. Fata trăește în acest mediu pe care nu-l înțelege și pe care i-l descopere o întâmplare. D-l de Servigny într'o plimbare la țară manifestă simpatii pentru tînăra D-ră care nu pricepe și-i răspunde cu toată navitatea sufletului său: dacă vrei să mă ei de nevastă întreabă întâi pe mama, apoi îți voi răspunde... iar D-l de Servigny îi răspunde: «crezi că poate fi căsătorie între mine și o ființă ca tine...» Tînăra adînc mișcată de aceste vorbe, vrea să afle totul, de aceia, șireată, calculată în răspunsuri, se adresează mamei sale, care presupune că n'a înțeles fiica ei ce-a voit să-i spună D-l de Servigny; acesta a fost începutul dezvoltării misterului, apoi află că lumea ce se adună în casă la mama ei e o lume de aventurieri, și surprinde pe mama ei în brațele unui curtisan; vrea în urmă s'o salveze, să trăiască onest, dar mama ei nici nu vrea să audă de onestitate: de femeile cinstite și atunci se hotărăște s'o moară și lasă mamei sale un bilet, «Mor ca să nu ajung a fi întreținută cui-va».

Din fericire otrava nu și-a produs efectul, și D-l de Servigny, singurul om cum se cade din această lume, punînd mîna pe bilețul, află ce se petrecea în sufletul acestei copile ce-l neliniștise atîta și-i făgăduiește s'o ia de soție...

Ce legătură poate fi între *Yvette* din nuvela lui Maupassant și *Sanda*? Și *Yvette* și *Sanda* sînt fete ale căror mame numai își «nasc» copii; amîndouă sufăr din pricina mediului, amîndouă surprind păcatele mamelor lor, dar pe cînd *Yvette* vrea să părăsească viața aceasta luxoasă și să trăiască cinstită într'un orașel muncind, pe cînd *Yvette* vrea să scape pe mama ei, — *Sanda*, egoistă, înfîptă în amorul propriu de a fi fost nenorocită în prima ei dragoste, o acuză pe mama ei, poate și din pricină că ea apare ca femeia cinstită, — ceia ce o deosebește de contesa lui Maupassant. *Sanda* nu încearcă s'o ridice din starea de decădere, ci pleacă la călugărițe... Ah! călugărițele au lucrat și de astă-dată cu succes!

V. S.